

DEĞERLERİN EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Prof.Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

GİRİŞ

Hayat boyu bireyin çabaları ve çevrenin etkisiyle oluşan değer kazanımı, ailede başlar, okul ile devam eder. Değerler eğitiminde “Nasıl öğretmeliyim?” sorusu, hemen her öğretmenin sürekli zihnini kurcalayan bir soru olmuştur. Değerler eğitiminde hangi yaklaşımların ve yöntemlerin uygulanacağı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Değerler konusunda farklı düşünceler olsa da hemen hepsi de değerlerin yetişmekte olan nesillere aktarılması ve kazandırılması düşüncesindedir. Nitekim değerler eğitiminin tarihi gözden geçirildiğinde, değerlerin, eğitim öğretimin bir parçası olması gerektiğine dair fikir birliği olduğu görülmektedir. Ancak bunun nasıl yapılacağı konusu özellikle 20. yüzyılda çok tartışılmıştır. Hatta farklı alanlardan uzmanları içine alan bu konu bugün çok karmaşık bir tartışma halini almıştır.

Okullarda kazandırılmak istenen değerler, geleneksel telkin yöntemiyle aktarılabilmesi gibi değer açıklama yaklaşımı ile öğrencinin kendi değerlerinin farkına varması yoluyla da sağlanabilir. Ayrıca öğrencinin değerlerini anlamak ve değerinin sistematik çözümlemesini yapmak amacıyla değer çözümlemesi yaklaşımları da kullanılmaktadır.

Bu bildiriye, önce okulda değerler öğretiminde kullanılan yaklaşımlar açıklanacak sonra bunların değerlendirilmesi yapılacaktır.

DEĞERLER ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARI

Okullarda değer öğretiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kore savaşının ardından, Amerika'da en çok dikkat çeken iki ana ahlak eğitimi yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, değer çözümlemesi üzerine odaklanmış olan, değerlendirme süreci ve değer açıklama diğeri de Kohlberg'in ahlak eğitiminin bilişsel gelişimsel görüşüdür. Ahlak ve değer öğretimini aynı gören, Carter III, değerleri ve ahlakı öğretmek için altı yaklaşıma işaret eder: (Bacanlı: 1999,19-21)

1.Öğretici: Bu yaklaşım, öğretilen belli bir değer grubu kabul eder ve öğrencilere aktarır.

2.Klasik: Tüm öğrencilere felsefe anabilim dalından seçimlik dersler sunar.

¹ Antalya'da Antalya Milli Eğitim Müdürlüğü ve Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen 28-29 Mayıs 2013'de Uluslararası Antalya Değerler Eğitimi Sempozyumunda, “Değerlerin Eğitimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi” başlıklı bildiri.

² www.mehmetzekiaydin.com Email:mehmetzekiaydin@gmail.com

3.Yaşantısal: J. Dewey tarafından ortaya atılmıştır ve istenen ahlaki karakter için model olmak üzere bazı öğrenci liderleri belirlenir.

4.Gelişmeye yönelik: Yaşantısal yaklaşımın, kişiselleştirilmiş bir versiyonu gibi görünür ve öğrenciye gerçek/halihazır dünyada değerleri sorgulamayı gerektirir.

5.Gelişimsel: Piaget ve Kohlberg'in çalışmalarından türemiştir.

6.Meslek öncesi: Genel amacı, öğretim boyunca (tam veya bir kredili) düzenli bir derste, öğrencileri değerlerle tanıştırmaktır.

Bu yaklaşımların yanında değerler öğretimiyle ilgili kaynaklarda yer alan yaklaşımlar aşağıda açıklanmıştır.

1.Değerlerin Doğrudan Öğretimi: Değerleri Telkin Etmek/Aşılmak

Yüzyıllardır okullarda benimsenen değerlerin doğrudan öğretimi anlayışında eğitim, yetişmiş neslin yetişmekte olan nesle, bilgi, kültür, norm ve değer aktarımı şeklinde anlaşılmıştır. Bu anlayışın temelinde, okulun ve yetişkinlerin görevi, çocuklara toplumun değerlerini doğrudan öğretmek onları erdemli bireyler olarak yetiştirmektir.

Değerleri doğrudan öğretme yaklaşımının amacı, öğrencilere belirli değerlerin aşılmasını ve bunların içselleştirilmelerini sağlayarak, öğrencilerin istenen değerleri daha iyi yansıtma için sahip oldukları değerleri değiştirmektir. Bu yaklaşımda süreç içerisinde; model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, küçümseme, azarlama, alternatifleri idare etme, oyunlar ve taklitler, rol oynama ve araştırmacı öğrenme yöntemleri kullanılmaktadır. (Superka vd., 1976'dan aktaran Aladağ, 2009:22) Bu yaklaşımda, öncelikle toplumca benimsenmiş ve öğrenciye kazandırılacak değerler ve bunların nasıl kazandırılacağı belirlenir. Çünkü yetişkinlerin uzun yılların sonunda tecrübeyle elde ettikleri değerler, toplumsal hayatın devamına olumlu katkılar sağlayan erdemlerdir. Bu nedenle, yetişkinler, doğru ve gerekli olarak düşündükleri (adalet, doğruluk, özgürlük, eşitlik, yardımlaşmak vb.) temel değerleri benimsetmeye çalışırlar. (Ekşi ve Katılmış, 2011:15-16; Doğanay, 2011:236)

Telkin yoluyla değerler eğitimi, öğrencilerin okuma metinleri ve diğer akademik uygulamalarla kendilerine iletilen birtakım değer ve erdemleri sınıf içinde almasıyla gerçekleşir. Bundan dolayı yaklaşımda ahlaki öğretilere yoğun bir şekilde yer veren ve öğrencileri taklide teşvik eden hikâyeler, biyografiler, videolar vb. değer edindirme sürecinde bir öğretim aracı olarak kullanılır. Öğrenme öğretme sürecinde çocuklara, kazanmaları gereken değerler doğrudan söylenerek onların bu değerleri edinmeleri sağlanmaya çalışılır. Bu cümleden olarak telkin yoluyla karakter eğitimi davranışçı kuramın öğrenmeye yönelik ilkeleriyle paralellik gösterir. (Ekşi ve Katılmış, 2011:16)

Telkin ile değer öğretimi, ergenlik öncesi çocuklarda daha etkili olabilmektedir.

Çünkü ergenlik döneminde birey, yetişkinler olmadan ayakta durabileceğini kanıtlamak durumundadır. Ayrıca bu dönemde ergen, artık yetişkinlerin toplumsal düzeni içine girmek ve sorumluluk yüklenmek ister. (Bacanlı, 2001'den aktaran Aladağ, 2009:22)

2.Bilişsel Ahlaki Gelişim / Ahlaki İkilem Tartışmaları Yaklaşımı

Ahlaki gelişim ya da ahlaki ikilem tartışması yaklaşımı, Kohlberg'in ahlaki gelişimi açıklamak için ortaya koyduğu örnek olayların tartışılarak ahlaki değerleri öğretme esasına dayanmaktadır.

Ahlaki gelişim konusunda oldukça kapsamlı araştırmayı ilk Piaget yapmış ve onun çalışmalarını Kohlberg geliştirmiştir. Kohlberg, Piaget'nin zihin ve ahlak gelişimi alanında ortaya koyduğu dönemleri dikkate alarak ahlaki gelişimi incelemiştir. Piaget ahlaki gelişimi, bir inşa süreci; Kohlberg ise evrensel ahlaki ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir. Ayrıca, Piaget anlattığı hikâyelerde eylem ve düşünce arasında bir ayırım gözetmezken, Kohlberg deneğin zihnindeki çatışmaları anlamaya yönelik hipotetik hikâyeler anlatmaktadır. Bu amaçla, çocukların ve yetişkinlerin ahlaki yapılarını ortaya koyacak ahlaki ikilemlerden yararlanmıştır. (Selçuk, 2000'den aktaran Aladağ, 2009:23)

Kohlberg'in ahlaki ikilem yaklaşımına göre, öğretmenin rolü, etik konularda öğrencilere yardımcı olmak ve aynı zamanda öğrencilerin düşünmesini kolaylaştırmasına hizmet etmek, ayrıca ahlak muhakemesinin gelişmesi için öncelikli ve gerekli şartlarda toplumdaki tartışmaları oluşturmaktır. (Leming, 1999'dan aktaran Aladağ, 2009:25) Öğretmenin gerçek hayat problemleri içeren ahlaki ikilemlerin bulunduğu örnek olaylar vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım eder.

Kohlberg, ahlaki değerlerin öğrenilmesinin, değerlerin başkaları tarafından değil, kişinin ahlaki gelişim seviyesine göre şekillenen akıl yürütmesi sonucunda oluştuğunu belirtmiştir. Bu nedenle de değer öğretiminin bilişsel alanda yapılmasını ve bunun yolunun da ahlaki ikilem tartışmaları yani örnek olay incelemesi yöntemi olduğunu söylemektedir.

3.Değer Çözümlemesi (Analizi) Yaklaşımı

Değer çözümlemesi yaklaşımı, değer öğretiminde dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi amaçlayan bir öğretme yoludur. Bu yaklaşımda öğrenci, gerçek ya da yapay bir sorunla karşılaştığı zaman, duygusal olmadan, akılcı bir şekilde mantıksal düşünme süreçlerini kullanarak sorunu çözümlenmeye çalışır.

Bu yaklaşımda öğrenciler örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazanırlar. Aynı zamanda öğrenciler bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı da öğrenirler. Öğrencilerin değerlerle ilgili soruları anlamaları için çözümleme yeteneklerinin ve dikkat yeterliklerinin geliştirilmesi gereklidir. Bacanlı (2006' aktaran Aladağ, 2009:28) Değer

analizi yaklaşımının değer öğretiminde hedeflerini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

- 1.Öğrencilere, bir değer nesnesini belli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek,
- 2.Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardım etmek,
- 3.Öğrencilere, en akılcı yargıya ulaşmayı öğretmek,
- 4.Öğrencilere, bazı değer nesneleri hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek.

Çoğunlukla sosyal bilimciler tarafından kabul gören değer analizi yaklaşımının amacı, değer konularıyla ilgili eleştirel düşünme ve bilimsel araştırma yöntemlerini kullanmada öğrencilere yardımcı olmaktır. Bu yaklaşımda öğrenciler, araştırma konuları veya değer konuları ya da doğruluk hakkında kanıtlanabilir gerçekler elde etmeye teşvik edilirler. Bu gerçeklerden oluşan inançlar, yargılanan gerçekler ve bilişsel yöntem değer kazandırma olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım nedensellik ve mantıklı olmayı vurgular. Bu yaklaşımın değer açıklama yaklaşımından farkı, öğrencilerden kendi değer yargılarını savunmalarını istemesidir. Ahlaki gelişim yaklaşımından farklı olarak da bu yaklaşımın kişisel ahlaki ikilemden ziyade, öncelikli olarak sosyal konuları içermiş olmasıdır. Sosyal Bilgiler öğretimi için oldukça kullanışlı bir yöntem olan değer analizi yaklaşımı, öğrencileri mantıksal ve objektif araştırmalara, tartışmalara cesaretlendirir. (Huitt, 2004’aktaran Aladağ, 2009: 28-29)

4.Değerleri Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı

Değer açıklama yaklaşımı 1970’lerde popülerlik kazanmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ayrı eğitim öğretim ortamı öngörmek yerine, öğretmenlerin sınıflarda uygulayabilecekleri etkinlikler ve ders programları geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımın temeli, bireylerin kendi hayatlarında neyin önemli olduğunu, nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. John Dewey’in çalışmalarından etkilenerek, Raths, Harmin ve Simon tarafından 1966 yılında bir değer kuramı adıyla oluşturulan bu yaklaşımda, doğrudan öğretim yaklaşımının aksine bireyin, neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkiniyle değil, alternatifleri ve muhtemel sonuçlarını inceledikten sonra, özgürce kendisinin değer hakkında karar vermesi esastır. (Doğanay, 2011:238; Aladağ, 2009:29)

Bu yaklaşım, bireyin kendi duygu, inanç, öncelik ve değerlerinin farkında olmasını, güçlü ve zayıf yönlerini bilmesini ve hayat onuruna sahip olmasını kapsar. Bireyin hayat değerlerini fark etmesine, karar almasına, kararını uygulamasına ve başarmasına yardım eder. Hayat becerileri eğitimi olarak da anılır. Değişen dünyada öğrencinin hayatının tümünde ona rehberlik edecek bilgi, beceri ve duyguları öğrenmesine yardım eder. (MEB 2008:99-105)

Son yıllarda veliler ve öğretmenler tarafından telkine dayalı doğrudan değer öğretimi etkisini yitirmeye başlamıştır. Çünkü genç bireyler veli ve öğretmenlerinin dışında, akran gruplarından, televizyondan, yazılı basından, sinema ve sanat dünyasının yıldızlarından etkilenmeye başlamıştır. Genç insanın kendisine örnek alabileceği insan sayısı artmış, öğretmen ve velinin öğrenci üzerindeki etkisi azalmıştır. Öğrencinin modeli velisi, öğretmeni olabileceği gibi bir şarkıcı, politikacı veya sinema yıldızı da olabilmektedir. Bu yüzden hayatlarında önemli kararlar alma durumlarında, akran gruplarının baskısı ve propagandanın etkisi altında kalmaktadırlar. (MEB 2008:99-105)

Öğrencilerin hayatını nasıl yaşayacağı, seçimlerinde ve karar almada nasıl davranacağı ve aklına gelen soruların cevaplarını doğru verebilmesi için kendi değerlerini açıklığa kavuşturması gerekir. Genç veya yaşlı herkes otorite, çalışma, arkadaşlık, para, cinsellik, din, siyaset, boş zaman, okul gibi konularda anlaşmazlığa düşer, karmaşa ve değer çatışması yaşar. Bugünün genç ve çocukları geçmişe göre daha çok seçenikle karşı karşıyadır. Alternatiflerin çok olması onları daha çok karmaşaya ve görgüsüzlüğe itmiştir. Bu karmaşıklık ve anlaşmazlık karşısında öğrencilere yardım gereklidir. (MEB 2008:99-105)

Bu yaklaşımda her düşünceye saygı göstermek esastır. Öğretmen belli değerleri öğrencilere kabul ettirmeye çalışmaz. O gerçek anlamda “kolaylaştırıcıdır” ve sınıfta bu konuların konuşulmasını ve görüşülmesini kolaylaştırmaya çalışır. Değer açıklamada rol oynama, grup tartışması, düşünce kâğıtları, açık uçlu sorular, otobiyografi, oylama, görüşme, alıntılama, öğrenci raporları vb. gibi pek çok öğretim tekniği kullanılabilir. (Bacanlı,1976’dan aktaran Aladağ, 2009:29)

5.Eylem/Davranış (Yaparak/Yaşayarak) Öğrenme Yaklaşımı

Aladağ, (2009:31) tarafından Jones ve Newmann tarafından geliştirildiği söylenen eylem/davranış öğrenme yaklaşımı, bizim kültürümüzde yaparak yaşayarak öğrenme öğretme dediğimiz bir öğrenme yaklaşımıdır.

Bu yaklaşım, öğrencilere, değerlerine dayanan kişisel ve sosyal davranışlar için fırsatlar sağlamaktadır. Öğrencilere kendi kendilerini kişisel sosyal olarak karşılıklı etkileşim içinde olan bir varlık olarak görmeleri konusunda cesaret vermektir. Burada öğrenciler tamamen özerk değildir. Ancak bir topluluğun ya da sosyal sistemin üyesi olabilir. Bu yaklaşımda, değerler eğitimi sürecinde, değer analizi ve değerleri belirginleştirme yaklaşımındaki yöntemlere ek olarak okul ve topluluklar içinde eylem/davranış projeleri, organize edilmiş gruplar ve kişiler arası beceri uygulaması kullanılır. (Superka vd., 1976’dan aktaran Aladağ, 2009:31-32).

Eylem/davranış öğrenimi yaklaşımı, eğitimcilerin sınıf temelli öğrenme

yaşantılarından çok toplumsal temelli yaşantıları vurgulamak için geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, öğrenenlere kendi değerleri konusunda harekete geçmeleri için birtakım fırsatlar sunulması gerekir. Bu yaklaşımın savunucuları bu süreci, bireyin alternatifleri tanıdığı, alternatifler arasından özgürce seçim yaptığı ve seçimlerini davranışa dönüştürdükleri bir çeşit kendini gerçekleştirme süreci olarak tanımlamaktadır. (Huitt, 2004'den aktaran Aladağ, 2009:32).

6.Değer Eğitiminde Gözlem Yoluyla Öğrenme

Değer öğretiminde öğrencinin kendi tecrübe ve muhakemesini ön plana çıkaran öğrenme, gözlem yoluyla öğrenmedir. Öğrenci model aldığı kişilerin değer, davranış ve tutumlarını örnek alır. Telkinden daha etkili bir yaklaşımdır. Şu söz bu etkililiği özetlemektedir: Öğüdün yolu uzun, örneğin yolu kısa ve etkilidir.

7. Örtük Program Aracılığıyla Öğretme

Kaynaklarda, okulda değerler öğretiminde bir yaklaşım olarak ele alınmamasına rağmen değerler eğitimini örtük program şeklinde yapılmasını da bir yaklaşım olarak ele alabiliriz. Değer eğitiminin herhangi bir ders ya da belirlenmiş etkinliklerle değil normal öğretim programının uygulanması sırasında uygulanacak örtük programla yapılması gerektiğini savunan eğitimciler vardır.

Eğitim sürecinde, eğitim programının (resmi programın) amaçladığı öğrenme sonuçları yanında, bazen amaçlı bazen kasıtsız öğrenme sonuçları da ortaya çıkabilmektedir. Resmî programda yazılı olmadığı halde, gerçekleşen öğrenme sonuçları, yan öğrenmeler olarak da adlandırılmakta ve örtük program kapsamında ele alınmaktadır. Bu nedenle, her okulun yazılı ve açıklanmış resmî eğitim programının yanında yazılı olmayan örtük programı da söz konusudur.

Örtük program, okuldaki resmî programın içinde açık olmayan bütün eğitimsel deneyimleri temsil eden; okul kurallarını, düzenlemeleri, fiziksel ve sosyal çevrenin öğrencilerin öğrendiklerine etkilerini kapsar. Okulun ilkeleri, uygulamaları, hedefleri, okulun fiziksel şartları, psikolojik ortamı, yöneticilerin ve öğretmenlerin tutum ve davranışları örtük programı oluşturmaktadır. Bu tutum ve davranışların eğitilmek için okula gönderilen öğrenciler tarafından algılanış biçimi son derece önemlidir. Yazılı kuralların ötesinde doğrudan uygulama ile ortaya çıkan bu algılamalara genel olarak “mesaj” adı verilmektedir. Bu mesajların öğrenciler tarafından yazılı olan kurallardan daha çok benimsendiği ve bunlara yönelik değer yargılarının, alışkanlıkların ve becerilerin geliştirildiği de bir başka gerçektir. Çünkü kural öğrenmede zaman zaman onu açıkça söylemenin ve uyulmasını istemenin etkili olmadığı, öğrencilerin yönetici ve öğretmenlerin davranışlarından bunu çıkardıklarında onlara

eğilimlerinin daha çok arttığı söylenebilir. Örtük program dediğimiz bu belirlenmemiş ilkeleri, öğrenciler çoğu zaman farkına varmadan edinmektedirler. (Cemiloğlu, 2006: 260)

DEĞERLERİN ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARININ FELSEFİ TEMELLERİ

Değerler öğretimi yaklaşımlarının altında eğitim felsefeleri yatmaktadır. Bilindiği gibi, ana hatlarıyla dört eğitim felsefesini etkileyen dört felsefe akımı vardır. İdealizm ve realizmden, daimicilik ve esasicilik; faydacılık (pragmatizm) ve varoluşçuluktan (egzistansiyalizm), ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımları doğmuştur.

Daimicilik ve esasicilikte, insan aklı önemlidir. Eğitimin amacı değişmeyen evrensel bilgiler ve değerleri aktarmaktır. Değerler önemlidir ve değerler, konular yoluyla kazandırıldığı için konular da önemlidir. Konular tartışmaya açık olmamalı, zamanın süzgecinden geçmiş temel konular olmalıdır. Eğitim hayata hazırlıktır. Bu nedenle okul hayatın kopyası değil, kültürün yeni nesle aktarıldığı yer olmalıdır. Öğretmen merkezli bir eğitimde, öğretmenin örnek olması ve öğrencinin öğretmeni dinleyerek anlatılanları öğrenmesi önemlidir.

İlerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımlarına göre, eğitim öğrenci merkezli olmalı, öğretmen sadece yol gösterici olmalıdır. Öğrenci merkezli eğitimde, öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınmalı, öğrencinin gizil güçleri ortaya çıkarılmalıdır. Eğitim ortamında herkes düşüncesini söyleyebilmeli; işbirlikli ve problem çözme yöntemleri kullanılmalı ve uygulamaya ağırlık verilmelidir.

DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE İKİ TEMEL YAKLAŞIM

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları ana hatlarıyla, birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Birlikçi anlayışlara göre değerlerin doğrudan öğretimi veya aktarımı söz konusuysa, çoğulcu anlayışlarda bilişsel süreçler önemlidir ve değerlerin benimsetilmesinden çok değerlerin sunumu ve tartışılması söz konusudur. Ülkemizdeki değer eğitimi uygulamaları, bu iki yaklaşımın karışımı bir anlayışla devam etmektedir.

Değer öğretiminde, doğrunun tek olduğuna ve bunu yeni yetişen çocuk ve gençlere öğretmek gerektiğine inanıyorsak birlikçi bir anlayışa sahibiz demektir. Bu anlayışta olanlara göre, büyükler (anne baba, öğretmen), çocuklara, değerleri açıklamalı, telkin etmeli ve benimsetmeye çalışmalıdır. Bu anlayışa karşı olanlar, doğrunun tek olmadığı ve çoğulcu toplumda öğretmenler, ancak değerleri ortaya çıkarıp ve seçimi öğrencinin kendisine bırakmakla görevlidir, kanaatine sahiptir.

Tahmin edilebileceği gibi, çoğulcu akım yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın ortaya çıkmasında temel etken birinci ve ikinci dünya savaşları olmuştur. Daha sonraları Batı toplumunun gittikçe çoğulcu bir yapıya kavuşması hayat ve eğitim

felsefelerinin de çoğulcu olmasını desteklemiştir. Doğal olarak eğitim anlayışları öğretim yöntemleri yaklaşımlarını da değiştirmiştir.

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları, birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayırdığımız gibi, idealist ve natüralist felsefelerin eğitime yansımaları şeklinde de açıklayabiliriz. Değer eğitimi, idealist anlayışa göre öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması amacıyla eğitilmesini içerir. Bundan dolayı öğrenciye günümüze dek varlığını sürdüren büyük sanat ve edebiyat eserleri eleştirel bir şekilde açıklanmalıdır. Natüralistlere göre de değerler, insanların çevreyle etkileşiminden kaynaklanırlar. Bu nedenle öğretimde temele çocuğun dürtüleri ve duyguları alınmalıdır. Okul, çocuğun çevresinden ayrı düşünülmemeli tersine öğretim çocuğun çevresini de içermelidir. Natüralistlerin bu düşüncesi bilgi ile hayat arasında bir köprü kurulmasının önemini vurgulamaktadır. (Kale, 2004'den aktaran Aladağ, 2009:18)

Bu iki yaklaşım taraftarları, birbirlerini eleştirmişlerdir. Örneğin, Welton ve Mallon (1999'dan aktaran, Doğanay, 2011:237-238) şöyle demektedir: Telkin beyin yıkamada olduğu gibi, eğer insanlara sürekli tekrar ederek neyin iyi, neyin kötü olduğunu söylersen, o yönde davranacakları sayılımasına dayanır. Sorgulama, inanma ve düşünme olmaksızın, değerlerin kabul edilmesi gerektiğine dayalı olarak işleyen bu yaklaşım hakkında yapılan araştırma sonuçları, öğretmenler için bu yöntemin pek işlemediği yönündedir. Benzer şekilde, Lickona,(1991'den aktaran Aladağ, 2009:18) okullarda öğrencilere değerlerin kazandırılması sürecinde, değerlerin dayatılmamasını, daha ziyade değerlerin öğrencide eleştirel düşünmeyi destekleyecek şekilde yapılandırılması görüşünü vurgulamaktadır. Ancak bu görüşler de eleştirilmiş ve çoğulculun da bir dayatma olduğu iddia edilmiştir. Bu konuda Harris, (1991'den aktaran Aladağ, 2009:17) şöyle demektedir: Modern eğitim günümüzün çoğulcu ortak değerlerini içerik olarak almıştır. Buna karşı çıkanların ortaya attığı iddia ise neredeyse her zaman bu değerler sistemi savunulduğunda, diğer değer sistemlerini açıkça ya da dolaylı olarak bir dışlama ya da kınama kaçınılmaz olmaktadır. Değer sistemlerini karmaşık ortamların içine nasıl dâhil edeceğimizi anlamak için, değer ölçülerini kendilerine has okul kültürlerinin içine katmak için uğraşan ve ne gibi stratejiler ve uygulamalar kullanabileceklerini araştıran organizasyonların içine girmek gereklidir.

DEĞERLER EĞİTİMİ ETKİNLİKLERDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKLİ BAZI ESASLAR

Değerler öğretilbilir ve öğrenilebilen olgulardır. Değerler sadece okunarak ya da dinlenerek öğrenilemez. Değerlerin kazanımı için yaşantıya, empatiye, modellemeye, problem çözmeye, buluşa dönük etkinlikler hazırlanmalıdır.

Değerleri öğretmeye dönük etkinlikler değerlerin fark edilmesi, hafızada dikkat teşkil etmesi, sevdirmesi, tutum haline gelmesi ve öneminin anlaşılması hususunda önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda akademik olarak yapılan çalışmalar uygulamaya iyi dökülmelidir.

Değer kazanımına yönelik etkinliklerde öğretmen daima “Olumlu davranışları, sözleri takdir et.” ilkesiyle hareket etmelidir. Etkinlik esnasında oluşabilecek olumsuz durumlar hoşgörüyü çözümlenmelidir. Aksi takdirde zorlama ve kuru bir öğreticilik ortaya çıkar. Bu da değer kazanımına hizmet etmez aksine vakit ve emek kaybına neden olur. Değerler eğitiminde öğretmen olumlu, kabul edici, öğrenci merkezli bir sınıf iklimi oluşturmalıdır. Öğrencilerin etkinlikleri eğlenerek yapması önemlidir.

Aşağıda değer öğretiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar açıklanmıştır:

1. Herhangi bir değeri öğretmeye başlarken, önce o değer net bir şekilde tanımlanmalıdır. Söz konusu kavramla eş ve zıt anlamlı kelimeler üzerine konuşarak kavram netleştirilebilir. Öğrencilere iyi, kötü, görev, sorumluluk, sorumsuzluk, erdem hakkında açık ve tam bilgiler verip bunların fikirleri oluşturulmalıdır. Bununla beraber onlardaki değerlerin gerçeğini sahtesinden ayırt etme, gerçek değere sevgi ve bağlılık duyma yetenekleri de geliştirilmelidir.

2. Değerler açıklanırken, söz konusu değere sahip insanların davranışları somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, sevgiyi öğretmek istiyorsak, “Seven bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusunun tek tek ortaya konulması değerlerin anlaşılmasına ve özümsemesine yardımcı olur.

3. Değerler öğretilirken, söz konusu değere sahip olursa ne kazanacağımız ve sahip olmazsak ne kaybedeceğimiz örneklerle somut bir şekilde ortaya konmalıdır. Örneğin, adaleti öğretmek istiyorsak, “Adil bir insan neler yapar, neler yapmaz?” konusu açıklanmalıdır.

4. Değerlerle ilgili tavsiyelerde bulunurken emir veren bir dil kullanmak yerine, bu konudaki örnek kişi ve öykülerden yararlanarak dolaylı olarak vurgu yapılmalıdır.

5. Değerlerimiz konusunda öğrencilerin tartışması sağlanabilir. “Neden bu değer iyidir?”, “Neden bu değeri önemsemeliyiz?” vb. sorularla değerleri açmak, öğrencilerin değerleri benimsemelerini ve sahiplenmelerine yardımcı olur.

6. Öğrencilerden değerlerle ilgili örnekler bulmalarını istemek konuyu daha iyi vurgular.

7. Değerlerle ilgili etkinlikler hazırlanabilir. Öğrencilerin değerlerle ilgili kompozisyon, şiir, öykü yazmaları, resim yapmaları, bulmaca hazırlamaları istenebilir.

8. Öğrencilerin değerlerle ilgili yazılı materyal taraması yaptırılabilir. Değerlerle ilgili gazete dergi haberleri, şiir, öykü, resim, film, sunu bulmaları ve bunların sınıfta okunup

tartışılması sağlanabilir.

9.Ödül ve ceza verirken duygusal değil, adaletle hareket edilmelidir.

KAYNAKLAR

- ALADAĞ, Soner (2009). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi**, Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2009) **Ailede Ahlak Eğitimi**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- AYDIN, Mehmet Zeki ve AKYOL, Şebnem (2013). **Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler Etkinlikler Kaynaklar**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2011). **Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BACANLI, Hasan (1999). **Duyuşsal Davranış Eğitimi**, Ankara:Nobel Yayınları.
- CEMİLOĞLU, Mustafa (2006). “Eğitim Bilimi Açısından Örtük Program ve Halk Anlatılarının Örtük Program Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Uludağ Ün. Eğitim Fakültesi Dergisi**, ss. 257-269.
- DOĞANAY, Ahmet (2011). “Değerler Eğitimi”, **Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi**, Ankara: Pegem Akademi Yay., ss.225-256.
- EKŞİ, Halil ve KATILMIŞ, Ahmet (2011). **Karakter Eğitimi El Kitabı**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Erdemler Dizisi**, Timaş Yay. İstanbul 2011. Proje danışmanı Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın. Yazarlar: Nuray Türkyılmaz, Rukiye Karaköse, Necla Saydam, Saadet Kocagöz Uzun, Vahide Ulusoy
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6-7. Sınıflar) Öğretim Programı**, Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2009). **İlköğretim (1, 2, 3. Sınıflar) Hayat Bilgisi Programı ve Kılavuzu** İstanbul: Devlet Kitapları Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2008). **Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı**, Ankara: MEB Yayınları.

(Özet)

DEĞERLERİN EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof.Dr.Mehmet Zeki AYDIN

Değerler eğitiminde “Nasıl öğretmeliyim?” sorusu, hemen her öğretmenin sürekli zihnini kurcalayan bir soru olmuştur. Değerler eğitiminde hangi yaklaşımların ve yöntemlerin uygulanacağı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları ana hatlarıyla, birlikçi ve çoğulcu olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Birlikçi anlayışlara göre değerlerin doğrudan öğretimi veya aktarımı söz konusuysen, çoğulcu anlayışlarda bilişsel süreçler önemlidir ve değerlerin benimsetilmesinden çok değerlerin sunumu ve tartışılması söz konusudur. Ülkemizdeki değer eğitimi uygulamaları, bu iki yaklaşımın karışımı bir anlayışla devam etmektedir.

Değerlerin öğretilmesindeki yaklaşımları, idealist ve natüralist felsefelerin eğitime yansımaları şeklinde de açıklayabiliriz. Değer eğitimi, idealist anlayışa göre öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması amacıyla eğitilmesini içerir. Bundan dolayı öğrenciye günümüze dek varlığını sürdüren büyük sanat ve edebiyat eserleri eleştirel bir şekilde açıklanmalıdır. Natüralistlere göre de değerler, insanların çevreyle etkileşiminden kaynaklanırlar. Bu nedenle öğretimde temele çocuğun dürtüleri ve duyguları alınmalıdır. Okul, çocuğun çevresinden ayrı düşünülmemeli tersine öğretim çocuğun çevresini de içermelidir. Natüralistlerin bu düşüncesi bilgi ile hayat arasında bir köprü kurulmasının önemini vurgulamaktadır.

Değerler öğretimiyle ilgili kaynaklarda yer alan yaklaşımlar şunlardır.

- 1.Değerlerin Doğrudan Öğretimi: Değerleri Telkin Etmek/Aşılama
- 2.Bilişsel Ahlaki Gelişim / Ahlaki İkilem Tartışmaları Yaklaşımı
- 3.Değer Çözümlemesi (Analizi) Yaklaşımı
- 4.Değerleri Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı
- 5.Eylem / Davranış (Yaparak Yaşayarak) Öğrenme Yaklaşımı
- 6.Değer Eğitiminde Gözlem Yoluyla Öğrenme
- 7.Örtük Program Aracılığıyla Öğretme

EVALUATION OF APPROACHES TO VALUES EDUCATION

Prof.Dr.Mehmet Zeki AYDIN

Concerning of how should be taught is important question that causes to strain teacher's mind in values education. There are different views on which methods and approaches can be applied in values education.

Approaches in the values teaching may be divided as cooperative approaches and pluralist approaches in general. According to cooperative view, values are taughted directly. Pluralist view emphasizes cognitive processes are important in values education gives important to presentation and discussion of the values rather than internalizing. Application of values education in our country have progressed as a combination of these views.

Approaches in values education may be explained as reflect of idealistic and naturalistic philosophy to education. Value education for idealistic perspective includes teaching students by aiming to model precious behavior and individual. That's why historical work of art and literature should be explained to students critically. According to naturalistic perspective, values derive from individuals' interactions with the environment. Therefore, child's drives and emotions should be considered as main effect in education for this view. Teaching should include the environment of child and school should not be excluded from that environment. This idea of naturalistic view gives important interrelation of knowledge and experience.

Datas involved in approaches about value teaching are:

1. Teaching Values Directly: Imbuing values directly
2. Cognitive Moral Development / Approaches to Discussion of Moral Dilemmas
3. Approaches to Analyzing Values
4. Approaches to Explanation of Values
5. Approaches to Learning (Experiencing) Behavior
6. Learning by Observing in Value Education
7. Learning by Hidden Curriculum